

Explicitering domeinen centraal examen aardrijkskunde havo en vwo.

Havo en Vwo domein A: Vaardigheden en werkwijzen	Explicitering: centraal examen havo miv 2004 en vwo miv 2005
<p>Subdomein: Informatievaardigheden</p> <p>De kandidaat kan:</p> <p>1. verschillende typen vragen herkennen en zelfstandig vragen formuleren en daarbij onderscheid maken in vragen naar:</p> <p>A. ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties (beschrijving);</p> <p>B. ontstaan en ontwikkeling van ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties (verklaring);</p> <p>C. toekomstige ontwikkeling van ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties (voorspelling);</p>	<p>Subdomein: Informatievaardigheden</p> <p>1. teneinde het herkennen en formuleren van vragen beter mogelijk te maken wordt hieronder aangegeven wat de structuur is van de onderscheiden vraagtypen en waar de beantwoording van deze typen vragen aan moet voldoen.</p> <p>A. voorbeelden van typen beschrijvende geografische vragen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - waar is dat? - wat is daar? - hoe is dat daar? - hoe beleeft men dat daar? <p>Een geografische beschrijving bestaat minimaal uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kenmerken van en relaties tussen verschijnselen; - ruimtelijke/regionale context van verschijnselen. <p>B. voorbeelden van typen verklarende geografische vragen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - waarom is dat daar? - waarom is daar dat? - waarom is dat daar zo? - waarom beleeft men dat daar zo? <p>Een geografische verklaring bestaat minimaal uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een oorzaak; - een gevolg; - een verklarend principe; - bijzondere ruimtelijke/regionale omstandigheden. <p>C. voorbeelden van typen voorspellende geografische vragen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - waar zal dat zijn? - wat zal daar zijn? - hoe zal dat daar zijn? - hoe zal men dat daar beleven? <p>Een geografische voorspelling bestaat minimaal uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een verschijnsel; - een verwachting; - een voorspellend principe; - een (ruimtelijke/regionale) omstandigheid.
<p>D. maatregelen om het verschil tussen de huidige en de gewenste ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties op te lossen (probleemoplossing);</p>	<p>D. voorbeelden van typen probleemoplossende geografische vragen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - waar kan dat? - wat kan daar? - hoe kan dat daar? <p>Een geografische probleemoplossing bestaat uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een probleemanalyse gebaseerd op gegevens; - evt. enkele scenario's waar tussen gekozen kan worden; - criteria (positieve en negatieve) waaraan een oplossing moet voldoen; - de gekozen oplossing met argumenten die verwijzen naar criteria; - prioritering van criteria op grond van achterliggende waarden; - evt. voorbehoud (ten aanzien van verwachte effectiviteit en neveneffecten).

<p>E. waardering van ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties (waardering).</p> <p>Hij betreft daarbij x 1 relevante begrippen/concepten ontleend aan de benaderingswijzen in de geografie (de ruimtelijke benadering, de regionale benadering, de gedragsbenadering, de mens-milieu-benadering en de aardwetenschappelijke benadering).</p>	<p>E. voorbeelden van typen waarderende vragen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - is dat daar gewenst? - is daar dat gewenst? - is dat daar zo gewenst? <p>Een waardering bestaat uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een situatiebeschrijving; - evt. verwijzing naar gegevens over de situatie; - een oordeel; - een norm waarop het oordeel is gebaseerd; - evt. een achterliggende waarde die de norm rechtvaardigt; - evt. een voorbehoud ten aanzien van de geldigheid van het oordeel. <p>x 1 Deze benaderingen worden <i>niet</i> getoetst in het centraal examen.</p>
<p>2. geografische werkwijzen kiezen waarmee geografische vragen beantwoord kunnen worden, deze werkwijzen afzonderlijk en in combinatie toepassen en daarbij:</p> <p>A. van verschijnselen en gebieden aangeven uit welke delen ze bestaan en tot welke grotere gehelen ze behoren (wisselen van analyseniveau);</p> <p>B. verschijnselen en gebieden op verschillende schaal beschouwen (veranderen van ruimtelijke schaal);</p>	<p>2. geografische werkwijzen worden gebruikt om geografische vragen te stellen en te beantwoorden. Hieronder wordt bij elke geografische werkwijze aangegeven wat de functie ervan is en op welke denkvaardigheden een beroep wordt gedaan. Daarbij gaat het steeds om twee denkvaardigheden: het maken van onderscheid en het opsporen van samenhangen. Bij elke werkwijze wordt een voorbeeld gegeven.</p> <p>A. wisselen van analyseniveau wordt gebruikt om gebieden en verschijnselen in hun geografische context te plaatsen. De denkvaardigheden zijn: een onderscheid maken tussen gebieden als gebieden verdeeld worden in deelgebieden (indelen) en samenhangen opsporen als nagegaan wordt tot welk groter geheel een gebied behoort (toedelen). Voorbeeld De kandidaat moet weten tot welk groter geheel de onderdelen van een gebied behoren om antwoord te kunnen geven op de vraag: was de Europese steun in het kader van het structuurbeleid aan de provincie Flevoland terecht? We moeten dan weten tot welke regionale arbeidsmarkt de verschillende delen van Flevoland behoren want steun in het kader van regionaal werkgelegenheidsbeleid dient gericht te zijn op werkgelegenheidsregio's. We onderscheiden in Flevoland stedelijke en agrarische gemeenten (indelen). De stedelijke gemeenten Almere en Lelystad behoren tot de arbeidsmarkt van de noordvleugel van de Randstad (toedelen). Veel inwoners van Almere en Lelystad verdienen hun inkomen buiten de provincie maar binnen de arbeidsmarktregio. De arbeidsmarktregio waar Almere en Lelystad deel van uitmaken zou nooit in aanmerking komen voor Europese steun omdat het gemiddelde BRP er te hoog is.</p> <p>B. veranderen van ruimtelijke schaal wordt gebruikt om globale geografische beelden te detailleren en omgekeerd. De denkvaardigheid is: een onderscheid maken tussen globale en gedetailleerde ruimtelijke patronen. Voorbeeld. De kandidaat moet weten hoe verschijnselen op verschillende ruimtelijke schaal functioneren om bijvoorbeeld antwoord te</p>

	<p>kunnen geven op de vraag: welk transportmiddel is het meest geschikt voor personenvervoer naar grootstedelijke gebieden? We inventariseren allereerst de ruimtelijke schalen die voor deze vraag van belang zijn: de regionale, nationale en continentale schaal. Op regionale schaal is dat de auto omdat deze vervoer van deur tot deur mogelijk maakt. Op nationale schaal is dat de trein omdat deze sneller is dan de auto. Op continentale schaal is dat veelal het vliegtuig omdat de gemiddelde snelheid van het vliegtuig veruit het hoogst is en het voor- en natransport relatief weinig tijd kost.</p>
<p>C.aan verschijnselen meer dimensies onderscheiden en gebieden op grond van meer dimensies karakteriseren (confronteren van dimensies);</p> <p>D. overeenkomsten en verschillen aangeven tussen gebieden en tussen verschijnselen (maken van vergelijkingen);</p> <p>E. verticale samenhangen tussen verschijnselen binnen een gebied en horizontale samenhangen tussen gebieden aangeven (leggen van relaties).</p>	<p>C. confronteren van dimensies wordt gebruikt om een kritische beschouwing te geven. De denkvaardigheid is: verschillende aspecten aan verschijnselen onderscheiden (natuur, cultuur, economie, politiek) en de samenhangen daartussen opsporen. Voorbeeld. De kandidaat moet weten welke dimensies van belang zijn voor een verschijnsel om bijvoorbeeld de vraag te kunnen beantwoorden: wat zijn de oorzaken van het territoriale conflict in Joegoslavië na 1990? Allereerst inventariseer je de dimensies die van belang zijn voor dit conflict: politiek, cultuur en economie. De politieke dimensie van dit conflict is het streven naar autonomie van voormalige deelstaten versus het streven naar een Groot-Servië. De culturele dimensie bestaat uit tegenstellingen op religieus, talig en etnisch vlak. De economische dimensie bestaat uit belangentegenstellingen tussen de meer welvarende gebieden (Slovenië en Kroatië) en de armere delen (Bosnië-Herzegovina, Montenegro en Macedonië). In een kritische beschouwing worden deze dimensies afgewogen.</p> <p>D. vergelijken van gebieden en verschijnselen wordt gedaan om categorieën te vormen. De denkvaardigheid is: het onderscheiden van overeenkomsten en verschillen. Voorbeeld. De kandidaat moet weten welke overeenkomsten en verschillen er tussen gebieden en verschijnselen zijn om bijvoorbeeld antwoord te kunnen geven op de vraag: welke Oost-Europese kandidaat-leden van de EU hebben de meeste kans om volwaardig EU lid te worden? We inventariseren daarvoor verschijnselen die van belang zijn voor toetreding, zoals BNP, werkloosheid, verdeling van de beroepsbevolking over de sectoren. We vergelijken de kenmerken van deze verschijnselen van de kandidaat-landen met de gemiddelde waarden van deze verschijnselen in de EU. Ten slotte trekken we daaruit de conclusie dat de landen die de minste afwijking vertonen ten opzichte van de EU de meeste kans hebben op toetreding.</p> <p>E. relaties worden gelegd om een samenhangend geografisch wereldbeeld te op te bouwen. De denkvaardigheid is: verbanden opsporen tussen gebieden (horizontale relaties) en tussen verschijnselen binnen gebieden (verticale relaties). Voorbeeld. De kandidaat moet weten welke samenhangen er zijn tussen gebieden en verschijnselen om bijvoorbeeld de vraag te kunnen beantwoorden: waarom gaan er zoveel Nederlanders op vakantie naar het Middellandse-Zeegebied? Allereerst inventariseren we de verschijnselen die hiervoor van belang zijn: attractiepunten, toeristische voorzieningen en bereikbaarheid. Voorzieningen en bereikbaarheid maken het</p>

	<p>mogelijk om daar op vakantie te gaan. Attractiepunten zijn klimaat, landschap, vegetatie en bezienswaardigheden. Ze hangen met elkaar samen (verticale relatie). Ze zijn attractief voor Nederlanders omdat ze sterk verschillen met de Nederlandse situatie. Deze complementariteit leidt tot toerisme (horizontale relatie).</p> <p>Havo-kandidaten moeten de geografische werkwijzen kunnen gebruiken, vwo-kandidaten moeten ook weten wanneer en waarom ze welke geografische werkwijzen moeten gebruiken.</p>
--	--

<p>3. bij gegeven of zelf geformuleerde geografische vragen en gekozen werkwijzen informatie verwerven en daarbij:</p> <p>A. de informatiebehoefte vaststellen;</p> <p>B. beschikbare informatiebronnen inventariseren;</p> <p>C. relevante informatiebronnen selecteren;</p> <p>D. uit die bronnen informatie selecteren;</p> <p>E. de volgende informatiebronnen hanteren:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. de waarneembare werkelijkheid door in het kader van veldwerk waarnemingen te verrichten, te observeren, te enquêteren, te interviewen, te registreren; 2. algemene en vakliteratuur met inbegrip van kaarten en cartogrammen, (lucht)foto's en satellietbeelden, tabellen, grafieken en diagrammen; 3. toepassing van ICT met inbegrip van remote-sensing beelden en geografische informatiesystemen. 4. leerlingen elders door informatie uit te wisselen over woongebied en leefsituatie, eventueel met behulp van telecommunicatie. 	<p>3. het verwerven van geografische informatie is hier in de fasen A tot en met D weergegeven. Het proces start bij het vaststellen van de informatiebehoefte op grond van een vraag. Na inventarisatie en selectie van beschikbare en geschikte informatiebronnen volgt het selecteren van informatie. Met informatiebron wordt hier bedoeld: alles en iedereen waaraan we informatie kunnen ontleen. Dus zowel personen als de werkelijkheid, beelden en teksten.</p> <p>In E worden enkele informatiebronnen genoemd die specifiek voor de aardrijkskunde van belang zijn. Niet alle bronnen zijn geschikt voor het centraal examen. De waarneembare werkelijkheid (E1) en de informatie van leerlingen elders (E4) zijn alleen geschikt voor het schoolexamen.</p> <p>De ICT-toepassingen (E3) worden alleen in de computerversie van de havo-examens gebruikt. In het vwo-examen en de papieren versie van het havo-examen gaat het om de bronnen genoemd onder E2.</p>
---	---

<p>4. geografische informatie vanuit gegeven of zelf geformuleerde geografische vragen mede met behulp van ICT verwerken en daarbij:</p> <p>A. informatie ordenen</p> <p>verschijnselen en gebieden in hun ruimtelijke context beschrijven op grond van hun locatie en afstand tot andere verschijnselen en gebieden (identificeren).</p> <p>Hij betreft daarbij</p> <p>y 1 geografische begrippen</p> <p>y 2 topografie</p> <p>B. informatie analyseren</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. verschijnselen en gebieden die op elkaar lijken, groeperen in klassen en als deel van die klasse beschrijven op grond van hun ruimtelijke spreiding en geleiding (classificeren); 2. verschijnselen en gebieden die met elkaar te maken hebben in samenhang beschrijven op grond van hun ruimtelijke interactie (relateren). 	<p>4. het verwerken van geografische informatie wordt hier in enkele stappen beschreven: het ordenen, analyseren en interpreteren van geografische informatie en het beargumenteren van een standpunt met geografische informatie.</p> <p>Voor het interpreteren (C) en argumenteren (D) wordt het argumentatiemodel van Toulmin gebruikt. Een situatie wordt volgens dat model beoordeeld of verklaard door allereerst een beschrijving van de situatie te geven onder verwijzing naar de gegevens waar de beschrijving op gebaseerd is. Vervolgens wordt aangegeven op basis van welke norm of verklarend principe we tot een bepaald oordeel of verklaring komen. Die norm en dat principe kunnen we nog onderbouwen door te verwijzen naar achterliggende waarden respectievelijk meer algemene principes. Tenslotte kunnen we een voorbehoud formuleren bij een verklaring of een oordeel omdat ze niet overal en altijd geldig zijn. Als een conclusie luidt dat de ene plaats een lagere temperatuur heeft dan de andere omdat de eerste hoger ligt, dan baseren we dat op gegevens omtrent de hoogteligging van beide plaatsen. De rechtvaardiging is de fysische wetmatigheid: lucht die opstijgt koelt af.</p> <p>Een rechtvaardiging kan echter ook een probabilistische zijn: als plaatsen groter worden neemt de bereikbaarheid toe. Tenslotte</p>
---	---

<p>C. informatie interpreteren:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. aangeven hoe geografische informatie bepaald wordt door opvattingen (waaronder regionale beelden) en belangen van actoren; 2. generalisatie(s) formuleren en beargumenteren met behulp van: <ol style="list-style-type: none"> a. geografische informatie over verschijnselen en gebieden; b. een rechtvaardigingsregel in de vorm van algemene geografische principes ontleend aan de benaderingswijzen (afstands-, implicatie-, uniciteits-, relationele-, en evolutionaire principe); c. modellen en theorieën over ruimtelijke associatie en ruimtelijke systemen; 3. de relativiteit van ruimtelijke modellen en theorieën aangeven; <ol style="list-style-type: none"> a. een verklaring of voorspelling confronteren met alternatieve verklaringen of voorspellingen; b. een eventueel voorbehoud bij een conclusie formuleren. 	<p>gebruiken we ook conventies als rechtvaardiging: heuvels lager dan 200m maken deel uit van het laagland <i>omdat</i> we alle gebieden lager 200m tot het laagland rekenen.</p> <p>C.</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. eerste regel: geldt alleen voor vwo. 									
<p>D. een standpunt bepalen en onderbouwen en daarbij:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. een oordeel formuleren en beargumenteren met behulp van geografische informatie over verschijnselen en gebieden en een rechtvaardigingsregel in de vorm van algemene waarden (doelmatigheid, rechtvaardigheid, tolerantie, duurzaamheid) en normen; 2. de context van waarden en normen aangeven; 3. een eigen standpunt confronteren met standpunten van anderen (bijvoorbeeld mensen elders); 4. de mogelijke gevolgen van een standpunt aangeven voor betrokken actoren en voor de leefsituatie en het milieu in het betreffende gebied en elders; 5. eventuele consequenties van een standpunt voor het persoonlijk gedrag aangeven 	<p>Een voorbeeld van een standpuntbepaling kan er schematisch als volgt uit zien:</p> <div style="text-align: center;"> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 30%;">situatie tracé A1 loopt door het open landschap</td> <td style="width: 30%; text-align: center;"> </td> <td style="width: 30%;">oordeel tracé A1 is onaanvaardbaar</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">gegevens zie plankaart</td> <td style="text-align: center;"> </td> <td style="text-align: center;">voorbehoud tenzij een deel verdiept wordt aangelegd</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">waarde duurzaamheid</td> <td></td> </tr> </table> </div>	situatie tracé A1 loopt door het open landschap		oordeel tracé A1 is onaanvaardbaar	gegevens zie plankaart		voorbehoud tenzij een deel verdiept wordt aangelegd		waarde duurzaamheid	
situatie tracé A1 loopt door het open landschap		oordeel tracé A1 is onaanvaardbaar								
gegevens zie plankaart		voorbehoud tenzij een deel verdiept wordt aangelegd								
	waarde duurzaamheid									
<ol style="list-style-type: none"> 5. de resultaten van een leeractiviteit overdragen aan anderen en daarbij: <ol style="list-style-type: none"> A. een geëigend medium kiezen (bijvoorbeeld mondeling, schriftelijk, (audio)visueel m.b.v. video en ICT); B. rekening houden met doel, doelgroep en randvoorwaarden; 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Deze eindterm wordt niet in het centraal examen getoetst. 									

<p>C. gebruik maken van:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. beelden <ol style="list-style-type: none"> a. natuurgetrouwe beelden (foto's, luchtfoto's, tekeningen); b. structuurgetrouwe beelden (kaarten, schetsen); c. analoge beelden (kartogrammen, doorsneden, grafieken, diagrammen, RS- beelden); 2. teksten <ol style="list-style-type: none"> a. verhalende teksten; b. informatieve teksten; c. betogende teksten. 3. cijfermatige gegevens. 	
--	--

<p>Subdomein: Kaartvaardigheden</p> <p>De kandidaat kan</p> <ol style="list-style-type: none"> 6 cartografische informatie vanuit gegeven of zelf geformuleerde geografische vragen en gekozen werkwijzen, mede met behulp van ICT, verwerken en daarbij: <ol style="list-style-type: none"> A. de informatiewaarde van een kaart bepalen door te letten op: projectie, schaal en symbolen en op vertekening, vereenvoudiging, weglating en overdrijving (kaartselectie); B. verschijnselen op overzichtskaarten en thematische kaarten en op topografische en topologische kaarten identificeren (kaartlezen); C. verschijnselen op verschillende kaarttypen (stippenkaarten, isopleten-, choropleten- en chorochromatische kaarten) classificeren en relateren (kaartanalyse); D. verschijnselen op verschillende kaarttypen (stippenkaarten, isopleten-, choropleten- en chorochromatische kaarten) verklaren en voorspellen (kaartinterpretatie); E. geografische informatie verwerken tot een kaart, waarbij grafische variabelen als vorm, richting, kleur, textuur, grein, grijswaarden en grootte correct gebruikt worden (kaartproductie). 	<p>Subdomein Kaartvaardigheden</p> <ol style="list-style-type: none"> 6 het verwerken van cartografische informatie mede met behulp van ICT wordt in vijf subvaardigheden uiteengelegd: <ol style="list-style-type: none"> A. als bepaald moet worden of een kaart geschikte informatie bevat voor het beantwoorden van een bepaalde vraag is er sprake van kaartselectie. Daarbij speelt niet alleen een rol dat het gaat om een kaart (verkleinde en symbolische weergave van de werkelijkheid) maar ook dat er altijd sprake is van een bepaalde kaartsoort (er is een thema op te zien) en een kaarttype (de informatie wordt op een bepaalde manier weergegeven). B. bij kaartlezen gaat het om het identificeren van punten, lijnen, vlakken en schrift op verschillende soorten en typen kaarten. De kaartsoorten die gebruikt worden zijn: topografische en overzichtskaarten, oriëntatiekaarten en thematische kaarten. De kaarttypen zijn: chorochromatische kaart, isolijnen-kaart, choropleet, gridkaart, stippenkaart, diagramkaart, anamorfose kaart en syntheseskaart. C. bij kaartanalyse gaat het om het uiteenleggen van het kaartbeeld in delen, op basis van relaties tussen elementen (relateren) en overeenkomsten tussen elementen (classificeren). Het heeft betrekking op alle soorten en alle typen kaarten. D. bij kaartinterpretatie gaat het om het verklaren en voorspellen van samenhang tussen elementen op alle soorten kaarten en alle typen kaarten. E. kaartproductie is het ontwerpen en maken van een kaart bij een gegeven thema of gebruiksdoel. Daarbij gelden de volgende criteria: <ul style="list-style-type: none"> - juiste keuze van de kaartsoort (geschikt voor een bepaalde inhoud); - juiste keuze van het kaarttype (juiste wijze van weergeven van de cartografische informatie); - juist gebruik van cartografische variabelen (vorm, kleur, grootte, grijswaarde en richting). <p>In het centraal examen voor havo wordt uitsluitend het gebruik</p>
--	---

	<p>van verschillende kaarttypen en -soorten getoetst. Bij vwo worden ook vragen gesteld over eigenschappen van typen en soorten kaarten zonder dat naar de benaming van kaarten wordt gevraagd.</p> <p>In de papieren examens worden alleen deelvaardigheden getoetst, zoals het maken van een legenda of het maken van een klassenverdeling</p> <p>In de computerversie van het examen wordt ook het maken van kaarten getoetst. .</p>
--	---

<p>Subdomein: Onderzoeksvaardigheden</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>7 met gebruikmaking van de omschreven vaardigheden en werkwijzen, individueel of in groepsverband, op een gestructureerde wijze geografisch onderzoek verrichten.</p> <p>Hij kan</p> <p>A. in de fase van voorbereiding</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. een gefundeerde relevante geografische probleem- of vraagstelling formuleren; 2. de probleem- of vraagstelling uitwerken in relevante deelvragen; 3. een haalbare activiteiten- en tijdsplanning maken. <p>B. in de fase van uitvoering</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. relevante informatie verzamelen door eigen waarneming en/of het raadplegen van bronnen; 2. de verzamelde informatie analyseren en interpreteren, dat wil zeggen: <ol style="list-style-type: none"> a. beoordelen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit; b. per deelvraag ordenen en zonodig bewerken; 3. een beredeneerde conclusie en eventueel een eigen mening ten aanzien van de probleem- of vraagstelling formuleren die minimaal is/zijn voorzien van een argument en een rechtvaardiging. <p>C. in de fase van afsluiting</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. de onderzoeksresultaten op samenhangende wijze presenteren en eventuele eigen opvattingen verdedigen. <p>D. in de fase van evaluatie</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. de resultaten en het verloop van het onderzoek beoordelen. 	<p>Subdomein Onderzoeksvaardigheden</p> <p>7 bij het zelfstandig verrichten van geografisch onderzoek, individueel of in groepsverband gaat het om de betrouwbaarheid en validiteit. Om daar zicht op te krijgen staat er dat het onderzoek op een gestructureerde wijze moet plaats vinden. Daarom bestaan de subvaardigheden hier uit de onderzoeksstappen die achtereenvolgens gezet moeten worden.</p> <p>Toetsing in het CE kan betrekking hebben op een of meer van deze stappen.</p> <p>A. de voorbereiding</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. hier kan de kandidaat gevraagd worden bij een geografische probleemstelling een relevante geografische vraag (zie eindterm 1) te formuleren die eenduidig, concreet en beperkt is. Bovendien kan gevraagd worden bij een verklarende vraag een hypothese op te stellen; 2. hier kan de kandidaat gevraagd worden relevante deelvragen te formuleren die aansluiten bij de hoofdvraag omdat ze betrekking hebben op een aspect ervan of omdat ze voorwaardelijke kennis opleveren voor het beantwoorden van de hoofdvraag; 3. hier kan de kandidaat gevraagd worden een werkplan op te stellen. <p>B. de uitvoering</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. hier kan de kandidaat gevraagd worden welke informatie relevant is voor een bepaalde onderzoeksvraag (zie eindterm 3); 2. hier kan de kandidaat gevraagd worden informatie te analyseren en te interpreteren met behulp van geografische werkwijzen. Het meetniveau van een variabele heeft belangrijke consequenties voor de analysemogelijkheden van onderzoeksgegevens. We onderscheiden de volgende meetniveaus: nominaal (identiteit/kwalitatief), ordinaal (volgorde), interval (mate van verschil), ratio (verhoudingen/kwantitatief). (zie eindterm 2); 3. hier kan de kandidaat gevraagd worden een beredeneerde conclusie te trekken (zie eindterm 4). <p>C. afsluiting</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. onderzoeksresultaten presenteren wordt op het c.e. niet getoetst. <p>D. evaluatie</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. resultaten en verloop beoordelen op grond van tevoren gestelde criteria wordt op het c.e. niet getoetst .
---	---

<p>Subdomein: Oriëntatie op studie en beroep</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>8 zich oriënteren op de vervolgopleidingen en beroepen waarin aardrijkskunde een rol speelt en daarbij informatie inwinnen over de betreffende vervolgopleidingen en beroepen;</p> <p>A. nagaan in hoeverre hij de vereiste houding, capaciteiten en interesses bezit die wenselijk dan wel noodzakelijk worden geacht voor de betreffende vervolgopleidingen en beroepen.</p>	<p>Subdomein: Oriëntatie op studie en beroep</p> <p>8 Deze eindterm wordt niet in het centraal examen getoetst.</p>
--	--

<p>Havo domein B: Migratie en vervoer centraal examen 2004 en 2005</p>	<p>Explicitering:</p>
<p>Subdomein: Migratie en ruimtelijke inrichting</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>9 actuele migratiestromen analyseren en interpreteren.</p> <p>A. verschillende typen migratiestromen onderscheiden. Het betreft:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. arbeidsmigratie; 2. vluchtelingenstromen; 3. volgmigratie zoals gezinsvorming en -hereniging; 4. urbanisatie en suburbanisatie. <p>B. de volgende migratiestromen verklaren:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mondiale Zuid-Noord-migratie; 2. binnenlandse migratie in Nederland. <p>C. gevolgen van migratie voor de ruimtelijke structuren van de stad en platteland in ontwikkelingslanden aangeven. Hij betreft daarbij</p> <ul style="list-style-type: none"> x 1 ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebieden; x 2 de interactietheorie van Ullman; x 3 het push/pull-model. 	<p>Subdomein: Migratie en ruimtelijke inrichting</p> <p>9 bij analyse en interpretatie van migratiestromen spelen naast motieven ook kenmerken van migranten een rol (selectiviteit naar opleiding, leeftijd, sekse en inkomen).</p> <p>A.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. onder arbeidsmigratie dient ook seizoens- en cirkelmigratie te worden verstaan; 2. bij vluchtelingenstromen dient onderscheid gemaakt te worden tussen politieke en economische motieven; 4. bij urbanisatie en suburbanisatie dienen de begrippen urbanisatiegraad en urbanisatietempo te worden betrokken. <p><u>Geografische werkwijze</u> Veranderen van ruimtelijke schaal bij het onderscheiden van migratiestromen.</p> <p>B.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. het gaat om de Zuid-Noord-migratie vanaf 1960, met de nadruk op de laatste 10 jaren; 2. bij de binnenlandse migratiestromen in Nederland gaat het om de periode na 1970. <p>C.</p> <ul style="list-style-type: none"> x 1 bij ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebied dient onderscheid gemaakt te worden in ontwikkelingen van ecologische, economische, politieke en sociaal-culturele aard; x 2 bij de interactietheorie van Ullman dienen de begrippen complementariteit, transporteerbaarheid en tussenliggende mogelijkheden te worden gehanteerd. <p><u>Geografische werkwijzen</u> Relateren en vergelijken van gebieden waartussen migratie- en mobiliteitsstromen bestaan Confronteren van dimensies om ontwikkelingen in gebieden te interpreteren.</p>
<p>Subdomein: Europese migratievraagstukken</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>10 actuele migratievraagstukken in Europa analyseren en beoordelen.</p> <p>A. de spreiding van migranten in Europa beschrijven en verklaren.</p>	<p>Subdomein: Europese migratievraagstukken</p> <p>10</p> <p>A. het betreft de huidige spreiding van migranten die zich na 1960 in West-Europa hebben gevestigd. Daarbij wordt ingegaan op: de spreiding over de landen, de spreiding binnen de landen, de spreiding binnen steden (o.a. sociale en ruimtelijke segregatie) van alle migranten en het aantal, de herkomst en de bestemming van asielzoekers.</p>

<p>B. het Nederlandse toelatings- en spreidingsbeleid vergelijken met dat van een ander Westeupees land en verschillende standpunten over het gevoerde beleid vergelijken. Hij betreft daarbij</p> <ul style="list-style-type: none"> y 1 ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebieden; y 2 de invloed van politieke en economische factoren op (mondiale) migratiestromen. 	<p>Hij betreft daarbij:</p> <ul style="list-style-type: none"> y 1 ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebieden; y 2 de invloed van het gevoerde politiek en economisch beleid en de invloed van het koloniale verleden. <p><u>Geografische werkwijze</u> Veranderen van ruimtelijke schaal om de spreiding van migranten te beschrijven.</p> <p>B. op het c.e. wordt alleen naar het toelatings- en spreidingsbeleid in Nederland en de standpunten daarover gevraagd. Bij het spreidingsbeleid gaat het vooral om de vraag of en onder welke voorwaarden spreiding van specifieke groepen migranten gewenst/toelaatbaar is.</p>
---	---

<p>Subdomein: Vervoer en ruimtelijke inrichting</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>11 vervoersstromen analyseren en interpreteren.</p> <p>A. vervoersstromen op verschillende schaalniveaus verklaren. Het betreft:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vervoersstromen tussen ontwikkelingslanden en Europa; - tussen Nederland en de rest van Europa; - binnen Nederland. <p>B. de gevolgen van vervoersstromen voor de ruimtelijke inrichting aangeven.</p> <p>C. overeenkomsten en verschillen aangeven tussen een Nederlandse mainport en een internationale mainport in het buitenland. Hij betreft daarbij</p> <ul style="list-style-type: none"> x 1 de interactietheorie van Ullman; hierbij dienen de begrippen complementariteit, transporteerbaarheid en tussenliggende mogelijkheden te worden gehanteerd x 2 technische ontwikkelingen in het vervoer zoals IT; x 3 bedrijfsmatige ontwikkelingen zoals logistiek management en vestigingsplaatseisen; x 4 economische ontwikkelingen zoals de welvaartsgroei; x 5 het nationaal overheidsbeleid ten aanzien van vervoer; x 6 de invloed van vervoersinfrastructuur op de locatiekeuze van bedrijven; x 7 locatiefactoren zoals bereikbaarheid. 	<p>Subdomein: Vervoer en ruimtelijke inrichting</p> <p>11</p> <p>A. het gaat hier om vervoersstromen die zijn opgesplitst naar aard, omvang, richting en modaliteit.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Het veranderen van ruimtelijke schaal.</p> <p>B. het gaat hier met name om conflicterend ruimtegebruik in Nederland. Onder vervoersstromen worden personen- en goederenstromen verstaan. <u>Geografische werkwijze</u> Relateren van vervoersstromen aan ruimtegebruik.</p> <p>C. het betreft een vergelijking tussen de haven van Rotterdam en een internationale haven en een vergelijking tussen de luchthaven Schiphol en een concurrerende West-Europese luchthaven. De vergelijking heeft betrekking op:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bereikbaarheid (bij haven bijv. dokhaven of open haven); - herkomst en bestemming van goederen; - omvang en samenstelling van goederenstromen (bij een haven: bulkhaven of stukgoed- /containerhaven); - vervoersmodaliteiten; - bereik (omvang achterland); - functie in transportnetwerk (bij een haven: eindhaven of transithaven; bij een luchthaven: hub en spoke); - regionale effecten van de mainport op het gebied van milieu, infrastructuur en werkgelegenheid. <p><u>Geografische werkwijze</u> Vergelijken van een Nederlandse mainport met een buitenlandse internationale mainport.</p>
--	---

<p>Subdomein: Vervoersvraagstukken in Nederland</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>12 actuele vervoersvraagstukken in Nederland analyseren en beoordelen.</p> <p>A. aangeven welke ruimtelijke aanpassingen nodig zijn om de positie van Nederland als distributieland te behouden en versterken;</p> <p>B. beleidsdilemma's die samenhangen met de toenemende transportbehoefte beschrijven en gevolgen voor de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu in Nederland aangeven. Hij betreft daarbij</p> <p>y 1 ontwikkelingen in herkomst- en bestemmingsgebieden;</p> <p>y 2 de invloed van politieke en economische factoren op (mondiale) vervoersstromen;</p> <p>y 3 ten aanzien van de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu: de aspecten gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde.</p>	<p>Subdomein: Vervoersvraagstukken in Nederland</p> <p>12</p> <p>A. het gaat hier om de ruimtelijke plannen van de Nederlandse overheid voor wat betreft:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het ruimtegebruik in mainports: Tweede Maasvlakte en uitbreiding Schiphol; - de verbindingen: de Betuwelijn, hogesnelheidslijnen, aansluiting op het Europese wegennet. <p>Hij betreft daarbij</p> <p>y 1 ontwikkelingen in herkomst- en bestemmingsgebieden;</p> <p>y 2 de invloed van politieke en economische factoren op (mondiale) vervoersstromen.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van distributiefunctie aan eisen m.b.t. ruimtelijke inrichting.</p> <p>B. de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu wordt beoordeeld met behulp van de begrippen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruikswaarde: functionele geschiktheid, doelmatig gebruik, doelmatige aanleg, doelmatig beheer, bereikbaarheid, interferentie (o.a. meervoudig ruimtegebruik); - belevingswaarde: identiteit, diversiteit, herkenbaarheid en zingeving; - toekomstwaarde: doelmatigheid in tijd, uitbreidbaarheid, aanpasbaarheid en duurzame structuur. <p>y 1 en y 2 vervallen hier (zijn verplaatst naar 12A)</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Dimensies confronteren als het gaat om beleidsdilemma's inzake ruimtelijke inrichting.</p>
---	---

Havo domein C: Politiek en ruimte Centraal examen 2006 en 2007	Explicitering:
<p>Subdomein: Ruimtelijk gedrag en politiek-ruimtelijke organisatie</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>13 de consequenties van ruimtelijk gedrag van de bewoners van een gebied in Nederland voor de politiek-ruimtelijke organisatie van dat gebied uitleggen en daaromtrent een eigen standpunt verwoorden.</p> <p>A. het ruimtelijke gedrag van mensen in het desbetreffende gebied in kaart brengen (richting, afstand, frequentie, wijze, duur, kosten). Hij betreft daarbij verplaatsingen als gevolg van:</p> <ul style="list-style-type: none"> x 1 werken; x 2 winkelen; x 3 recreëren; x 4 gebruik maken van voorzieningen. <p>B. de politiek-ruimtelijke organisatie van het desbetreffende gebied in kaart brengen.</p> <p>C. aangeven in hoeverre het ruimtelijke gedrag van de bewoners van het desbetreffende gebied aansluit bij de politiek-ruimtelijke organisatie van dat gebied.</p>	<p>Subdomein: Ruimtelijk gedrag en politiek-ruimtelijke organisatie</p> <p>A. Het in kaart brengen van het ruimtelijke gedrag van mensen in het desbetreffende gebied moet voor het centraal examen figuurlijk worden opgevat: kaartproductie wordt hier niet getoetst.</p> <p>x 4 ten aanzien van voorzieningen kan men zich beperken tot voorzieningen op het terrein van het onderwijs en de gezondheidszorg.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Wisselen van analyseniveau om te zien dat het betreffende gebied bestaat uit deelgebieden en deel uitmaakt van een grotere functionele regio.</p> <p>B. het in kaart brengen van de politiek ruimtelijke organisatie van het desbetreffende gebied moet voor het centraal examen figuurlijk worden opgevat: kaartproductie wordt hier niet getoetst.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Wisselen van analyseniveau om te zien dat het betreffende gebied bestaat uit deelgebieden en deel uitmaakt van een groter bestuurlijk gebied.</p> <p>C.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Vergelijken van functionele en bestuurlijke regio's.</p>
<p>D. op grond van de eventuele discrepantie tussen ruimtelijk gedrag van de bewoners en politiek-ruimtelijke organisatie van het desbetreffende gebied een beargumenteerd voorstel formuleren over bestuurlijke (her)indeling van dat gebied. Hij betreft daarbij:</p> <ul style="list-style-type: none"> y 1 regionaal bewustzijn (identiteit, exclusiviteit en afgrensbaarheid); y 2 functionaliteit; y 3 fysiek-ruimtelijke structuur. 	<p>D.</p> <p>y 2 het gaat om functionaliteit met betrekking tot het ruimtelijke gedrag van de inwoners met als mogelijk gevolg een bestuurlijke herindeling van het gebied;</p> <p>y 3 bij de fysiek-ruimtelijke structuur gaat het met name om alle inrichtingselementen en fysisch-geografische factoren die als grens gaan fungeren en compartimentering tot gevolg hebben.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van politiek-ruimtelijke organisatie aan bewustzijn, ruimtelijk gedrag en fysieke structuur.</p>

<p>Subdomein: Economie en politiek ruimtelijke organisatie De kandidaat kan</p> <p>14 de economische gevolgen van de samenwerking in de Europese Unie analyseren en interpreteren.</p> <p>A. de economische vervlechting van Nederland binnen de Europese Unie beschrijven aan de hand van de economische betrekkingen op het gebied van:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. landbouw; 2. industrie; 3. diensten. <p>Hij betreft daarbij</p> <p>x 1 de richting van de goederenstromen; x 2 de mate van regionale specialisatie.</p> <p>B. aangeven op welke gronden de Europese Unie komt tot economische samenwerking (intern) dan wel handelsbelemmeringen (extern). Hij betreft daarbij</p> <p>y 1 economische, politieke en sociaal-culturele overwegingen; y 2 de begrippen protectionisme, exclusieve economische zones en regionale specialisatie.</p> <p>C. de gevolgen van de samenwerking in de Europese Unie aangeven voor de:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. economische ontwikkeling van deelgebieden binnen de Unie; 2. relaties tussen de Europese Unie en Oost-Europa; 3. relaties met gebieden buiten Europa, met name ontwikkelingslanden, Japan en de NAFTA. 	<p>14.</p> <p>A.</p> <p>x 2 de mate van regionale specialisatie dient te worden gezien op de ruimtelijke schaal van Europa.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van economische activiteiten in Nederland aan economische activiteiten in de rest van de Europese Unie.</p> <p>B.</p> <p><u>Geografische werkwijzen</u> Wisselen van analyseniveau om te zien dat de Europese Unie bestaat uit afzonderlijke landen en deel uitmaakt van de mondiale economie. Confronteren van dimensies om het belemmeren dan wel bevorderen van de handel van de Europese Unie te beoordelen.</p> <p>C.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van de ontwikkeling van de handel van de Europese Unie aan ontwikkelingen in en buiten Europa.</p>
--	---

Havo domein D: Natuur en milieu Centraal examen 2004 e.v.	Explicitering:
<p>Subdomein: Ontstaan en veranderingen in de landschappelijke diversiteit</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>15 de landschappelijke hoofdstructuur van Nederland analyseren en beoordelen.</p> <p>A. de landschappelijke diversiteit van Nederland op hoofdlijnen verklaren vanuit natuurlijke processen en menselijke activiteiten uit het verleden.</p> <p>B. de verandering in menselijke activiteiten ten opzichte van het natuurlijke milieu beschrijven;</p> <p>C. de gevolgen van de huidige ruimtelijke inrichting op de landschappelijke diversiteit beschrijven;</p>	<p>Subdomein: Ontstaan en veranderingen in de landschappelijke diversiteit</p> <p>A. het gaat hier om de zes hoofdlandschappen in Nederland: zandlandschap, rivierkleilandschap, zeekleilandschap, duinlandschap, veenlandschap en lösslandschap. Bij natuurlijke processen gaat het om de invloed van wind, water en ijs op de vorming van de genoemde Nederlandse landschappen. Bij de afzettingen kan men zich beperken tot die afzettingen en oppervlaktevormen die nu in de betreffende landschappen aan de oppervlakte liggen. Bij menselijke activiteiten gaat het om ontginning, bodemgebruik, verkavelingspatroon, wegenstructuur en nederzettingenpatroon. Uitgangspunt zijn de landschappen zoals zij zich aan ons voordoen en zoals ze op foto's en kaarten kunnen worden afgebeeld. Voor de verschillende landschapselementen kan men zich beperken tot die elementen die op de structuurkaarten van de zes landschapstypen in de Grote Bosatlas genoemd worden op de kaartbladen 14 t/m 18 (51e druk) of 18 t/m 22 (52e druk, Wolters Noordhoff, Groningen, 2001/02).</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van landschappelijke diversiteit aan sociale en fysische factoren.</p> <p>B. het gaat hier om beleidsmaatregelen en wel om de oude aanpak (ruilverkaveling) ten opzichte van de nieuwe aanpak (landinrichting).</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Vergelijken van menselijke activiteiten ten opzichte van het milieu, vroeger en nu.</p> <p>C. het gaat zowel om activiteiten die de diversiteit verkleinen, bijvoorbeeld schaalvergroting, als om activiteiten die de diversiteit vergroten, bijvoorbeeld het herstellen van een natuurlijker afwatering, ontpoldering of natuurontwikkeling.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van de ruimtelijke inrichting aan de landschappelijke diversiteit.</p>
<p>D. een ethische afweging maken met betrekking tot de manier waarop de mens omgaat met het milieu bij de ruimtelijke inrichting van een gebied. Hij betreft daarbij</p> <ul style="list-style-type: none"> x 1 kwartairgeologische en historisch-geografische processen; x 2 de eilandtheorie en het ontstaan van grensmilieus; x 3 ecologische criteria zoals diversiteit en complexiteit; x 4 de functies van het natuurlijke milieu, te weten: productiefunctie, draagfunctie, informatiefunctie en regulatiefunctie. 	<p>D. bij een ethische afweging gaat het om een waardenoordeel voorzien van een argumentatie (zie ook de toelichting bij domein A, eindterm 4D).</p> <ul style="list-style-type: none"> x 2 hij betreft daarbij de ecologische hoofdstructuur van Nederland met begrippen als kerngebieden en corridors, zoals gebaseerd op de eilandtheorie; x 3 met diversiteit wordt biodiversiteit bedoeld. <p><u>Geografische werkwijze</u> Confronteren van dimensies bij het beoordelen van de manier waarop de mens omgaat met het milieu.</p>

<p>Subdomein: Werking en gebruik van het natuurlijk milieu</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>16 de aard en omvang van de milieugebruiksruimte relateren aan de eigenschappen van het natuurlijke milieu en de voorwaarden voor duurzame ontwikkeling.</p> <p>A. de structuur en de werking van ecosystemen op verschillende schaalniveaus beschrijven (lokaal, regionaal, fluviaal, continentaal en mondiaal).</p> <p>B. invloeden van menselijke activiteiten op die verschillende schaalniveaus beschrijven (verontreiniging, aantasting, uitputting).</p> <p>C. verstoringen van het ecologische evenwicht binnen een ecotoop analyseren en voorspellen;</p>	<p>Subdomein: Werking en gebruik van het natuurlijk milieu</p> <p>A.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Veranderen van ruimtelijke schaal om de werking en de structuur van ecosystemen te beschrijven.</p> <p>B. de bedoelde schaalniveaus zijn bij 16 A genoemd.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van menselijke activiteiten aan verontreiniging, aantasting en uitputting op verschillende ruimtelijke schaal</p> <p>C. het kan beperkt blijven tot ecotopen in Nederland: het gaat om verdroging, vermesting en verzuring in ecotopen als bossen, heide en hoogvenen, vennen, laagveenmoerassen, rivieren, beekdalen en duinen.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van elementen binnen een ecotoop.</p>
<p>D. voor de inwoners van Nederland en van een ontwikkelingsland vaststellen wat de omvang is van de verschillende hulpbronnen, die de milieugebruiksruimte vormen.</p> <p>Hij betreft daarbij</p> <p>x 1 interne en externe hulpbronnen met een voorraadkarakter;</p> <p>x 2 hulpbronnen met een stroomkarakter.</p> <p>E. voorwaarden inventariseren die nodig zijn voor de instandhouding of vergroting van de hulpbronnen bodem en zoet water.</p> <p>Hij betreft daarbij</p> <p>y 1 relevante ontwikkelingen in de samenleving, zoals bevolkingsontwikkeling, ontwikkeling van de welvaart (productie en consumptie), technologische ontwikkelingen, en de belasting van het natuurlijke milieu.</p>	<p>D. een manier om de milieugebruiksruimte per persoon of per land uit te drukken is de ecologische voetafdruk. Het maakt vergelijken makkelijker. Er zijn programma's waarmee leerlingen snel hun voetafdruk kunnen bepalen alsook gegevens uit binnen- en buitenland om de uitkomsten mee te vergelijken. x1 met intern wordt binnenland bedoeld en met extern buitenland;</p> <p>x2 bedoeld worden: zon, water en wind.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Vergelijken van verschillende typen hulpbronnen.</p> <p>E.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van ontwikkelingen in de samenleving aan veranderingen in de omvang van de hulpbronnen.</p>
<p>Subdomein: Veranderingen in het natuurlijk milieu op lange termijn</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>17 veranderingen in het natuurlijke milieu door menselijke activiteiten relateren aan natuurlijke veranderingen op lange termijn.</p> <p>A. klimaatveranderingen op verschillende tijdschalen van elkaar onderscheiden;</p> <p>B. de hoofdoorzaken van de klimaatveranderingen beschrijven;</p>	<p>Subdomein: Veranderingen in het natuurlijk milieu op lange termijn</p> <p>17 Dit subdomein wordt niet getoetst in het centraal examen.</p>

<p>C. de menselijke activiteiten die van invloed zijn op de energiebalans en de algemene luchtcirculatie beschrijven;</p> <p>D. de huidige klimaatveranderingen relateren aan menselijke invloeden en natuurlijke veranderingen op lange termijn. Hij betreft daarbij x 1 de geologische- en historische tijdschaal.</p>	<p>D. het gaat vooral om het verschuiven van klimaatzones.</p>
--	--

<p>Vwo domein B: Politiek en ruimte Centraal examen 2007 en 2008; in 2004 maakt dit Domein ook deel van het c.e. uit.</p>	<p>Explicitering De Explicitering is niet van toepassing op het c.e. van 2004.:</p>
<p>Subdomein: Regionaal bewustzijn en politiek-ruimtelijke organisatie</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>9 territoriale conflicten in niet-westerse gebieden analyseren en daarbij een relatie leggen met het spanningsveld tussen het regionale bewustzijn van de betrokkenen en de politiek-ruimtelijke organisatie van de betreffende gebieden.</p> <p>A. aangeven hoe regionaal bewustzijn ontstaat en in stand wordt gehouden. Hij betreft daarbij x 1 de begrippen identiteit, exclusiviteit en afgrensbbaarheid; x 2 sociaal-culturele, politieke en economische factoren.</p> <p>B. de politiek-ruimtelijke organisatie van de desbetreffende gebieden in kaart brengen;</p> <p>C. aangeven in hoeverre de politiek-ruimtelijke organisatie van de desbetreffende gebieden aansluit bij het regionale bewustzijn. Hij betreft daarbij: y 1 ligging en situatie (ruimtelijke kenmerken); y 2 relaties binnen het gebied en met andere gebieden (relationele kenmerken); y 3 etniciteit, taal, religie, welvaart en politiek systeem (bevolkingskenmerken); y 4 bevolkingsdichtheid, bevolkingsspreiding en bestaansbronnen (gebiedskenmerken).</p>	<p>Subdomein: Regionaal bewustzijn en politiek-ruimtelijke organisatie</p> <p>A.</p> <p>x 1 daarnaast betreft hij ook de begrippen: volk, natie, staat, eenheidsstaat en federale staat; x 2 onder sociaal-culturele factoren verstaan we hier: taal, religie en etniciteit.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Confronteren van dimensies om zicht te krijgen op het ontstaan van regionaal bewustzijn.</p> <p>B. in kaart brengen moet voor het centraal examen figuurlijk worden opgevat: kaartproductie wordt hier niet getoetst.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Wisselen van analyseniveau om te zien dat het betreffende gebied bestaat uit deelgebieden en deel uitmaakt van een groter bestuurlijk gebied.</p> <p>C.</p> <p>y 1 voor ligging en situatie kan ook 'site' en 'situation' worden gelezen.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Vergelijken van bestuurlijke en mentale regio's.</p>
<p>D. aangeven in hoeverre territoriale conflicten voortvloeien uit het niet samenvallen van politiek-ruimtelijke organisatie en regionaal bewustzijn. Het betreft: 1. vormen van regionalisme, irredentisme en separatisme.</p>	<p>D.</p> <p>1. voorbeelden van bedoelde territoriale conflicten zijn: - Nigeria als een vorm van regionalisme; - Kashmir als een vorm van irredentisme; Koerdisch gebied in Irak als een vorm van separatisme - <u>Geografische werkwijze</u> Relateren van territoriale conflicten aan verschillen tussen bestuurlijke en mentale regio's.</p>

<p>Subdomein: Ruimtelijk gedrag en politiek-ruimtelijke organisatie</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>10 de consequenties van ruimtelijk gedrag van de bewoners van een gebied in Nederland voor de politiek-ruimtelijke organisatie van dat gebied uitleggen en daaromtrent een eigen standpunt verwoorden.</p> <p>A. het ruimtelijke gedrag van mensen in het desbetreffende gebied in kaart brengen (richting, afstand, frequentie, wijze, duur, kosten). Hij betreft daarbij verplaatsingen als gevolg van</p> <ul style="list-style-type: none"> x 1 werken; x 2 winkelen; x 3 recreëren; x 4 gebruik maken van voorzieningen. <p>B. de politiek-ruimtelijke organisatie van het desbetreffende gebied in kaart brengen.</p> <p>C. aangeven in hoeverre het ruimtelijke gedrag van de bewoners van het desbetreffende gebied aansluit bij de politiek-ruimtelijke organisatie van dat gebied.</p> <p>D. op grond van de eventuele discrepantie tussen ruimtelijk gedrag van de bewoners en politiek-ruimtelijke organisatie van het desbetreffende gebied een beargumenteerd voorstel formuleren over bestuurlijke (her)indeling van dat gebied. Hij betreft daarbij</p> <ul style="list-style-type: none"> y 1 regionaal bewustzijn (identiteit, exclusiviteit en afgrensbareid); y 2 functionaliteit; y 3 fysiek-ruimtelijke structuur. 	<p>Subdomein: Ruimtelijk gedrag en politiek-ruimtelijke organisatie</p> <p><i>(dit subdomein is in 2004 uitgesloten van het centraal examen; voor 2007 en 2008 is nog geen besluit over een uitsluiting genomen; vermoedelijk wordt dan een ander subdomein uitgesloten))</i></p> <p>A. het in kaart brengen van het ruimtelijke gedrag van mensen in het desbetreffende gebied moet voor het centraal examen figuurlijk worden opgevat: kaartproductie wordt hier niet getoetst.</p> <p>x 4 ten aanzien van voorzieningen kan men zich beperken tot voorzieningen op het terrein van het onderwijs en de gezondheidszorg.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Wisselen van analyseniveau om te zien dat het betreffende gebied bestaat uit deelgebieden en deel uitmaakt van een grotere functionele regio.</p> <p>B. het in kaart brengen van de politiek-ruimtelijke organisatie van het desbetreffende gebied moet in het kader van het centraal examen figuurlijk worden opgevat: kaartproductie wordt hier niet getoetst.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Wisselen van analyseniveau om te zien dat het betreffende gebied bestaat uit deelgebieden en deel uitmaakt van een groter bestuurlijk gebied.</p> <p>C.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Vergelijken van functionele en bestuurlijke regio's.</p> <p>D.</p> <ul style="list-style-type: none"> y 2 het gaat om functionaliteit met betrekking tot het ruimtelijke gedrag van de inwoners met als mogelijk gevolg een bestuurlijke herindeling van het gebied; y 3 bij de fysiek-ruimtelijke structuur gaat het met name om alle inrichtingselementen en fysisch-geografische factoren die als grens gaan fungeren en compartimentering tot gevolg hebben. <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van politiek ruimtelijke organisatie aan bewustzijn, ruimtelijk gedrag en fysieke structuur.</p>
--	---

<p>Subdomein: Economie en politiek-ruimtelijke organisatie</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>11 de economische gevolgen van de samenwerking in de Europese Unie analyseren en interpreteren.</p> <p>A. de economische vervlechting van Nederland binnen de Europese Unie beschrijven aan de hand van de economische betrekkingen op het gebied van:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. landbouw; 2. industrie; 3. diensten. <p>Hij betreft daarbij</p> <p>x 1 de richting van de goederenstromen;</p> <p>x 2 de mate van regionale specialisatie.</p> <p>B. aangeven op welke gronden de Europese Unie komt tot economische samenwerking (intern) dan wel handelsbelemmeringen (extern).</p> <p>Hij betreft daarbij</p> <p>y 1 economische, politieke en sociaal-culturele overwegingen;</p> <p>y 2 de begrippen protectionisme, exclusieve economische zones en regionale specialisatie.</p>	<p>Subdomein: Economie en politiek-ruimtelijke organisatie</p> <p>A.</p> <p>x 2 de mate van regionale specialisatie dient te worden gezien op de ruimtelijke schaal van Europa.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van economische activiteiten in Nederland aan economische activiteiten in de rest van de Europese Unie.</p> <p>B.</p> <p><u>Geografische werkwijzen</u> Wisselen van analyseniveau om te zien dat de Europese Unie bestaat uit afzonderlijke landen en deel uitmaakt van de mondiale economie. Confronteren van dimensies om het belemmeren dan wel bevorderen van de Europese handel te beoordelen.</p>
<p>C. de gevolgen van de samenwerking in de Europese Unie aangeven voor de:</p> <p>z 1 economische ontwikkeling van deelgebieden binnen de Unie;</p> <p>z 2 relaties tussen de Europese Unie en Oost-Europa;</p> <p>z 3 relaties met gebieden buiten Europa, met name ontwikkelingslanden, Japan en de NAFTA.</p>	<p>C.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van de ontwikkeling van de Europese handel aan ontwikkelingen in en buiten Europa.</p>

<p>Vwo domein D: Migratie en mobiliteit Centraal examen 2005 en 2006</p>	<p>Explicitering:</p>
<p>Subdomein: Migratie, mobiliteit en ruimtelijke inrichting</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>15 actuele migratie- en mobiliteitsstromen analyseren en interpreteren.</p> <p>A. verschillende typen migratiestromen onderscheiden.</p> <p>Het betreft:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. arbeidsmigratie; 2. vluchtelingenstromen; 3. volgmigratie zoals gezinsvorming en -hereniging; 4. urbanisatie en suburbanisatie. <p>B. de volgende migratiestromen verklaren:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mondiale Zuid-Noord-migratie; 2. de buitenlandse migratie van en naar Nederland; 3. binnenlandse migratie in Nederland; 4. migratiebewegingen binnen ontwikkelingslanden. 	<p>Subdomein: Migratie, mobiliteit en ruimtelijke inrichting</p> <p>15.</p> <p>A. bij analyse en interpretatie van migratiestromen spelen naast motieven ook eigenschappen van migranten een rol (selectiviteit naar opleiding, leeftijd, sekse en inkomen).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. onder arbeidsmigratie dient ook seizoens - en cirkelmigratie te worden verstaan 2. bij vluchtelingenstromen dient onderscheid gemaakt te worden tussen politieke en economische motieven 4. bij urbanisatie en suburbanisatie dienen de begrippen urbanisatiegraad en urbanisatietempo te worden betrokken <p><u>Geografische werkwijze</u> Veranderen van ruimtelijke schaal bij het onderscheiden van migratiestromen.</p> <p>B.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. het gaat om de mondiale Zuid-Noord-migratie vanaf 1960, met de nadruk op de laatste 10 jaren; 2. bij de buitenlandse migratie van en naar Nederland gaat het om de periode na 1960 en het betreft arbeidsmigranten, asielzoekers, retourmigranten, gezinsvorming en -hereniging; 3. bij de binnenlandse migratiestromen in Nederland gaat het om de periode na 1970. <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van de oorzaak van de migratie aan de richting en het type migratiestroom. Wisselen van analyseniveau om migratie te zien als afzonderlijke (getrapte) stromen en als deel van een grote stroom.</p>
<p>C. de volgende mobiliteitsstromen verklaren:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. internationaal toerisme; 2. woon-werkverkeer. <p>Hij betreft daarbij</p> <p>x 1 ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebieden;</p> <p>x 2 de interactietheorie van Ullman;</p> <p>x 3 het push/pull-model.</p>	<p>C.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. het internationaal toerisme kan beperkt blijven tot toerisme vanuit en naar Nederland; 2. het woon-werkverkeer kan beperkt blijven tot het woon-werkverkeer in Nederland. <p>x 1 bij ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebied dient onderscheid gemaakt te worden in ontwikkelingen van ecologische, economische, politieke en sociaal-culturele aard;</p> <p>x 2 bij de interactietheorie van Ullman dienen de begrippen complementariteit, transporteerbaarheid en tussenliggende mogelijkheden te worden gehanteerd.</p> <p><u>Geografische werkwijzen</u> Relateren en vergelijken van gebieden waartussen migratie- en mobiliteitsstromen plaats vinden. Confronteren van dimensies om ontwikkelingen in gebieden te interpreteren.</p>

<p>Subdomein: Migratievraagstukken</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>16 actuele migratievraagstukken analyseren en beoordelen.</p> <p>A. de spreiding van migranten in Europa beschrijven en verklaren.</p>	<p>Subdomein: Migratievraagstukken</p> <p>16</p> <p>A. het betreft de huidige spreiding van migranten die zich na 1960 in West-Europa hebben gevestigd. Daarbij wordt ingegaan op: de spreiding over de landen, de spreiding binnen de landen, de spreiding binnen steden (o.a. sociale en ruimtelijke segregatie) van alle migranten en het aantal, de herkomst en de bestemming van asielzoekers.</p> <p>Hij betreft daarbij</p> <ul style="list-style-type: none"> x 1 ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebieden; x 2 compartimentering en décompartimentering van de Europese ruimte; x 3 naast de invloed van het gevoerde politiek en economisch beleid dient ook de invloed van het koloniale verleden erbij te worden betrokken. <p><u>Geografische werkwijze</u></p> <p>Veranderen van ruimtelijke schaal om de spreiding van migranten te beschrijven.</p>
<p>B. het Nederlandse toelatings- en spreidingsbeleid met dat van een ander West-Europees land vergelijken en ten aanzien van het gevoerde beleid een beargumenteerd eigen standpunt verwoorden.</p> <p>Hij betreft daarbij</p> <ul style="list-style-type: none"> x 1 ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebieden; x 2 compartimentering en décompartimentering van de Europese ruimte x 3 de invloed van politieke en economische factoren op migratiestromen <p>C. de invloed aangeven van migratie op de toekomstige bevolkingssamenstelling in vertrek- en vestigingsgebieden.</p> <p>Hij betreft hierbij de toekomstige samenstelling naar</p> <ul style="list-style-type: none"> y 1 leeftijd; y 2 inkomen; y 3 sekse. <p>D. de betekenis aangeven van migratiestromen tussen rurale vertrekgebieden en stedelijke vestigingsgebieden binnen een ontwikkelingsland.</p> <p>Hij betreft daarbij:</p> <ul style="list-style-type: none"> z 1 oorzaken, omvang en richting van migratiestromen; z 2 ruimtelijke gevolgen voor vertrek- en vestigingsgebieden; z 3 het gevoerde overheidsbeleid. 	<p>B. op het c.e. wordt alleen naar het toelatings- en spreidingsbeleid in Nederland en de standpunten daarover gevraagd.</p> <p>Bij het spreidingsbeleid gaat het vooral om de vraag of en onder welke voorwaarden spreiding van specifieke groepen migranten gewenst/toelaatbaar is.</p> <p>x 1, x 2 en x 3 vervallen hier.</p> <p>C. het gaat om de invloed van buitenlandse migratie op de toekomstige samenstelling van de bevolking in vestigingsgebieden in Nederland.</p> <p>y naast de factoren leeftijd, inkomen en sekse wordt ook de samenstelling naar etniciteit betrokken.</p> <p>D. bij migratiestromen tussen rurale vertrekgebieden en urbane vestigingsgebieden binnen een ontwikkelingsland kan men zich beperken tot Marokko en Turkije.</p> <ul style="list-style-type: none"> z 2 bij vertrekgebieden gaat het om rurale gebieden en bij vestigingsgebieden om stedelijke gebieden; z 3 bij het gevoerde overheidsbeleid gaat het alleen om het overheidsbeleid ten aanzien van migratiestromen. <p><u>Geografische werkwijzen</u></p> <p>Relateren van oorzaken van migratie aan richting van de migratiestroom. Relateren en vergelijken van gebieden waartussen migratiestromen plaats vinden.</p>

<p>Subdomein: Mobiliteitsvraagstukken</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>17 actuele mobiliteitsvraagstukken in Nederland op nationaal en regionaal schaalniveau analyseren en beoordelen.</p> <p>A. de oorzaken van de toenemende mobiliteit noemen;</p> <p>B. de invloed van de toenemende mobiliteit op de inrichting van stedelijke en landelijke woongebieden in Nederland uitleggen en daaromtrent een beargumenteerd eigen standpunt verwoorden.</p> <p>Hij betreft daarbij</p> <p>x 1 de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde).</p> <p>C. beleidsdilemma's en keuzes van de overheid met betrekking tot het woon-werkverkeer beschrijven aan de hand van een voorbeeld.</p> <p>Hij betreft daarbij:</p> <p>y 1 de strijd om schaarse ruimte door concurrerende vormen van ruimtegebruik;</p> <p>y 2 de effecten op de ingerichte ruimte;</p> <p>y 3 de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde).</p>	<p>Subdomein: Mobiliteitsvraagstukken</p> <p>17</p> <p>A. bij oorzaken komt ook het in het verleden gevoerde groeikernenbeleid aan de orde.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Veranderen van ruimtelijke schaal bij het analyseren en beoordelen van actuele mobiliteitsvraagstukken.</p> <p>B.</p> <p>x 1 de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu wordt beoordeeld met behulp van de begrippen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruikswaarde: functionele geschiktheid, doelmatig gebruik, doelmatige aanleg, doelmatig beheer, bereikbaarheid, interferentie (o.a. meervoudig ruimtegebruik); - belevingswaarde: identiteit, diversiteit, herkenbaarheid en zingeving; - toekomstwaarde: doelmatigheid in tijd, uitbreidbaarheid, aanpasbaarheid en duurzame structuur. <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van mobiliteit aan welvaart en aan de ruimtelijke inrichting.</p> <p>C. het gaat hier om huidige beleidsdilemma's.</p> <p>y 3 zie toelichting bij B x 1</p> <p>Verder betreft hij daarbij</p> <p>y 4 het locatiebeleid van de overheid ten aanzien van wonen en werken en gebruikt daarbij de begrippen: ABC-beleid, Vinex-locaties, compacte stad;</p> <p>y 5 maatregelen ter beperking van forensisme.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Wisselen van analyiseniveau om gebieden te zien als verdeeld in woon- en werk- en recreatiegebieden en als onderdeel van een groter arbeidsmarktgebied.</p>
--	---

Vwo domein E: Vervoer en Ruimtelijke inrichting Centraal examen 2005 e.v.	Explicitering:
<p>Subdomein: Vervoer en ruimtelijke inrichting</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>18 vervoersstromen in relatie met de ruimtelijke inrichting analyseren en interpreteren op diverse schaalniveaus.</p> <p>aard, omvang en richting van vervoersstromen verklaren.</p> <p>Hij betreft daarbij</p> <p>x 1 ontwikkelingen in herkomst- en bestemmingsgebieden;</p> <p>x 2 de interactietheorie van Ullman;</p> <p>x 3 de wijze waarop de goederen worden vervoerd.</p> <p>A. de invloed van vervoersstromen op de ingerichte ruimte aangeven en daaromtrent een beargumenteerd eigen standpunt verwoorden.</p> <p>Hij betreft daarbij</p> <p>y 1 de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde).</p>	<p>Subdomein: Vervoer en ruimtelijke inrichting</p> <p>18.</p> <p>A. onder vervoersstromen verstaan we hier goederenstromen.</p> <p>x 1 het gaat om ontwikkelingen in herkomst- en bestemmingsgebieden die hun oorzaak vinden in verschijnselen op het gebied van economie, politiek, cultuur en ecologie;</p> <p>x 2 bij de interactietheorie van Ullman dienen de begrippen complementariteit transporteerbaarheid en tussenliggende mogelijkheden te worden gehanteerd;</p> <p>x 3 het gaat om de vervoerswijze: per auto, trein, schip, vliegtuig en (pijp)leiding.</p> <p><u>Geografische werkwijzen</u> Confronteren van dimensies. Veranderen van ruimtelijke schaal.</p> <p>B. het gaat hier met name om conflicterend ruimtegebruik in Nederland. Onder vervoersstromen verstaan we hier zowel personen- als goederenstromen.</p> <p>y 1 de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu wordt beoordeeld met behulp van de begrippen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruikswaarde: functionele geschiktheid, doelmatig gebruik, doelmatige aanleg, doelmatig beheer, bereikbaarheid, interferentie (o.a. meervoudig ruimtegebruik); - belevingswaarde: identiteit, diversiteit, herkenbaarheid en zingeving - toekomstwaarde: doelmatigheid in tijd, uitbreidbaarheid, aanpasbaarheid en duurzame structuur. <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van vervoersstromen aan ruimtegebruik.</p>
<p>B. uitgaande van het Nederlandse schaalniveau, verklaren hoe vervoersstromen veranderen.</p> <p>Hij betreft daarbij:</p> <p>z 1 de interactietheorie van Ullman;</p> <p>z 2 technische ontwikkelingen in het vervoer zoals informatietechnologie;</p> <p>z 3 bedrijfsmatige ontwikkelingen zoals logistiek management en vestigingsplaatseisen;</p> <p>z 4 economische ontwikkelingen zoals de welvaartsgroei;</p> <p>z 5 het nationale overheidsbeleid ten aanzien van vervoer.</p>	<p>C. het gaat om de verandering van <i>goederenstromen</i> naar aard, omvang, richting en modaliteit.</p> <p>z.1 bij de interactietheorie van Ullman dienen de begrippen complementariteit transporteerbaarheid en tussenliggende mogelijkheden te worden gehanteerd;</p> <p>z 2 naast de genoemde technische ontwikkelingen: containerisatie;</p> <p>z 3 naast de genoemde bedrijfsmatige ontwikkelingen: het ontstaan van multimodale transportcentra.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van veranderingen in goederenstromen aan de aard, omvang, richting en modaliteit van die stromen.</p>

<p>C. overeenkomsten en verschillen aangeven tussen een Nederlandse mainport en een internationale mainport in het buitenland.</p> <p>E. uitleggen welke invloed de vervoersinfrastructuur heeft op de locatiekeuze van bedrijven in Noord-West Europa. Hij betreft hierbij: o1 transportknooppunten en –corridors; o2 de locatiefactor bereikbaarheid.</p>	<p>D. het betreft een vergelijking tussen de haven van Rotterdam en een internationale haven en een vergelijking tussen de luchthaven Schiphol en een concurrerende West-Europese luchthaven. De vergelijking heeft betrekking op:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bereikbaarheid (bij haven bijv. dokhaven of open haven); - herkomst en bestemming van goederen; - omvang en samenstelling van goederenstromen (bij een haven: bulkhaven of stukgoed- /containerhaven); - vervoersmodaliteiten (zie 18A x3); - bereik (omvang achterland); - functie in transportnetwerk (bij een haven: eindhaven of transithaven; bij een luchthaven: hub en spoke); - regionale effecten van de mainport op het gebied van milieu, infrastructuur en werkgelegenheid. <p><u>Geografische werkwijze</u> Vergelijken van een Nederlandse mainport met een buitenlandse internationale mainport.</p>
---	--

<p>Subdomein: Vervoer en ruimtelijke veranderingen</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>19 verband tussen veranderingen in de politiek- en economisch-geografische geleding en vervoersstromen verklaren en voorspellen.</p> <p>A. de gevolgen van décompartmentering en schaalvergroting op Europees en mondiaal niveau voor internationale mainports aangeven.</p> <p>B. de invloed van décompartmentering en compartimentering van Europa op Europese en mondiale vervoersstromen aangeven.</p> <p>C. aangeven welke invloed de ‘global shift’ kan hebben op veranderingen in vervoersstromen.</p>	<p>Subdomein: Vervoer en ruimtelijke veranderingen</p> <p>19 de veranderingen worden beperkt tot het <i>verklaren</i> van de <i>goederenstromen</i>.</p> <p>A. het gaat hierbij om het <i>verklaren</i> van de gevolgen voor de Europese mainports van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de Europese integratie; - de uitbreiding van de EU; - de schaalvergroting op Europese en mondiale schaal. <p><u>Geografische werkwijze</u> Wisselen van analyseniveau: Europese landen zien als onderdeel van een groot Europa (decompartmentering) en Europa zien als opgesplitst in deelgebieden (compartimentering).</p> <p>B. het gaat hierbij om het verklaren van de gevolgen voor Europese en mondiale goederenstromen van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de Europese integratie; - de uitbreiding van de EU. <p><u>Geografische werkwijze</u> Wisselen van analyseniveau: Europese landen zien als onderdeel van een groot Europa (decompartmentering) en Europa zien als opgesplitst in deelgebieden (compartimentering).</p>
---	---

<p>Subdomein: Vervoer en concurrentie om de ruimte</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>20 de invloed van veranderende vervoersstromen en infrastructuur op economie, milieu en de ingerichte ruimte beschrijven en beoordelen.</p> <p>A. de positie van de Nederlandse internationale mainports in een groter Europees ruimtelijk verband in kaart brengen.</p> <p>B. uitgaande van de keuze van de Nederlandse overheid voor de uitbouw van de distributiefunctie van Nederland, inventariseren welke ruimtelijke aanpassingen nodig zijn om de positie van Nederland als distributieland te behouden en te versterken.</p> <p>Hij betreft daarbij x 1 de relevante ruimtelijke plannen van de Nederlandse overheid.</p> <p>C. beleidsdilemma's die samenhangen met de toenemende transportbehoefte en de gevolgen voor de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu in Nederland toelichten en ten aanzien van een voorbeeld van zo'n beleidsdilemma een beargumenteerd eigen standpunt verwoorden. Hij betreft hierbij: y 1 economische en milieukundige aspecten; y 2 effecten op korte en lange termijn; y 3 de rol van de betrokken pressie- en belangengroepen; y 4 de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde).</p>	<p>Subdomein: Vervoer en concurrentie om de ruimte</p> <p>20 het gaat hier zowel om goederen- als om personenvervoer.</p> <p>A. in kaart brengen moet in het kader van het centraal examen figuurlijk worden opgevat: er wordt geen kaartproductie getoetst.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Wisselen van analyseniveau: Nederlandse mainport zien als onderdeel van het Europese netwerk.</p> <p>B.</p> <p>Hij betreft hierbij x 1 de ruimtelijke plannen van de Nederlandse overheid voor wat betreft: - het ruimtegebruik in mainports: Tweede Maasvlakte en uitbreiding Schiphol; - de verbindingen: de Betuwelijn, hogesnelheidslijnen, aansluiting op Europese wegennet.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van distributiefunctie aan eisen m.b.t. ruimtelijke inrichting.</p> <p>C.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Dimensies confronteren als het gaat om beleidsdilemma's inzake ruimtelijke inrichting.</p>
<p>Subdomein: Vervoer en ontwikkeling</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>21 het verband tussen vervoersinfrastructuur en regionale ontwikkeling in een ontwikkelingsland analyseren en beoordelen.</p> <p>A. de ontwikkeling van het vervoerssysteem in het desbetreffende gebied beschrijven en verklaren. Hij betreft daarbij x 1 de invloed van de koloniale periode.</p>	<p>Subdomein: Vervoer en ontwikkeling</p> <p>21 deze eindterm dient te worden toegepast op een Afrikaans land of Afrikaanse regio.</p> <p>A.</p> <p>Hij betreft hierbij verder - site en situation (ruimtelijke kenmerken); - relaties binnen het gebied en met andere gebieden (relationele</p>

<p>B. de invloed van het vervoerssysteem op de regionale ontwikkeling van het desbetreffende gebied aangeven.</p> <p>C. met een voorbeeld aantonen hoe verbetering van het vervoerssysteem een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van het desbetreffende gebied. Hij betreft daarbij y 1 economische en sociale aspecten.</p>	<p>kenmerken);</p> <ul style="list-style-type: none"> - welvaart en politiek systeem (bevolkingskenmerken); - bevolkingsdichtheid, bevolkings spreiding en bestaansbronnen (gebiedskenmerken). <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van de ontwikkeling van de vervoersinfrastructuur aan de geschiedenis van het gebied.</p> <p>B. het gaat hier om het bij A bedoelde land of regio.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van de vervoersinfrastructuur aan de regionale ontwikkeling.</p> <p>C.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van de vervoersinfrastructuur aan de regionale ontwikkeling.</p>
---	--

Vwo domein G: Actieve aarde (centraal examen 2005 e.v.)	Explicitering:
<p>Subdomein: Platen tektoniek</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>27 de veranderingen in de ruimtelijke structuur van het aardoppervlak beschrijven en verklaren.</p> <p>A. ontstaan en opbouw van continenten (en delen daarvan) en de daarbij behorende processen beschrijven en verklaren. Hij betreft daarbij x 1 reliëfvormen;</p> <p>x 2 vulkanisme;</p> <p>x 3 aardbevingen.</p> <p>B. maatregelen beschrijven gericht op het zo beperkt mogelijk houden van schadelijke gevolgen van aardbevingen en vulkanisme in bewoonde gebieden (hazard management);</p> <p>C. het klimaat uit vroegere geologische perioden afleiden uit de ligging van continenten en continentdelen in die perioden. Hij betreft daarbij y 1 het principe van het actualisme; y 2 de verschillende aspecten van de gesteentecyclus; y 3 de geologische tijdsindeling.</p>	<p>Subdomein: Platen tektoniek</p> <p>27 het gaat hier om processen die samenhangen met de platen tektoniek.</p> <p>A.</p> <p>x 1 bij reliëfvormen gaat het met name om: plooiingsgebergten, breukgebergten (horsten en slenken), schilden, sedimentaire bekkens, mid-oceanische ruggen, diepzeetroggen en eilandbogen;</p> <p>x 2 bij vulkanisme gaat het ook om soorten vulkanen: strato-vulkanen, schildvulkanen, spleeterupties en hot spots;</p> <p>x 3 bij aardbevingen worden ook zeebevingen inbegrepen.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van geologische processen aan de geomorfologie. (vulkanisme, aardbevingen, reliëf.)</p> <p>C.</p> <p>y 3 het gaat in dit verband om de geologische tijdschaal vanaf het Carboon (alleen de relevante perioden en de tijdvakken van het Kwartair: Pleistoceen en Holoceen).</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van hazard management aan de specifieke sociaal-geografische context van een gebied (welvaart, economie, beleid).</p>
<p>28 het voorkomen van erts en mineralen op bepaalde plaatsen op aarde verklaren.</p> <p>A. aan de hand van voorbeelden (afbeeldingen of handstukken) belangrijke gesteenten, erts en mineralen herkennen.</p> <p>B. het ontstaan van erts en mineralen verklaren.</p>	<p>A. het gaat om de volgende gesteenten, erts en mineralen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stollingsgesteenten: graniet en basalt; - sedimentgesteenten: kalksteen, zandsteen, schalie en steenkool/ - metamorfe gesteenten: marmer en leisteen; - erts van ijzer, koper, nikkel en aluminium; - mineralen: gips, steenzout en kwarts (bijvoorbeeld bergkristal). <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van kenmerken van gesteenten aan de ontstaanswijze ervan.</p> <p>het gaat hier om delfstoffen. Naast de in 28A genoemde erts en mineralen kan het beperkt blijven tot zout en de fossiele energiedragers olie, gas en steenkool in Nederland. Bij het ontstaan daarvan moet een relatie worden gelegd tussen de plaats waar ze zijn ontstaan en (voor zover</p>

<p>C. het voorkomen en benutten van ertsen en mineralen relateren aan de omvang van het gebruik en de beschikbaarheid van de voorraden (resource management). Hij betreft daarbij</p> <p>z 1 het onderscheid tussen geologisch aangetoonde voorraden, technologisch winbare voorraden en economisch winbare voorraden;</p> <p>z 2 de gebondenheid aan bepaalde geologische structuren.</p>	<p>relevant) het verschuiven van ‘Nederland’ door verschillende klimaatzones vanaf het Carboon. Onder Nederland wordt ook het Nederlandse deel van het continentaal plat begrepen.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van geologische processen aan het ontstaan van ertsen en mineralen.</p> <p>C. ook hier speciale aandacht voor energiedragers en de situatie in Nederland in mondiaal perspectief.</p> <p><u>Geografische werkwijze</u> Relateren van resource management aan fysisch- en sociaal-geografische omstandigheden van een gebied.</p>
--	--

<p>Subdomein: Klimaat en klimaatveranderingen</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>29 het klimaat op wereldschaal en klimaatveranderingen op verschillende schaalniveaus beschrijven en verklaren.</p> <p>A. de processen die verantwoordelijk zijn voor het bestaande klimaat op aarde beschrijven.</p> <p>B. verschillende opvattingen over de factoren die op een bepaalde schaal en een bepaalde tijdsorde sturend zijn voor klimaatveranderingen aangeven.</p> <p>C. klimaatveranderingen signaleren door het gebruik van verschillende (gesimuleerde) onderzoekstechnieken. Hij betreft daarbij</p> <p>x 1 veranderingen in de energiebalans en de algemene luchtcirculatie;</p> <p>x 2 veranderingen in de relatie aarde-zon, de koolstofbalans, de ligging van de continenten, de zeestromen en menselijke activiteiten;</p> <p>x 3 (gesimuleerde) onderzoekstechnieken, bijvoorbeeld uit de paleogeologie, paleoklimatologie (O16/O18), geomorfologie, palynologie, dendrochronologie en geschiedenis.</p>	<p>Subdomein: Klimaat en klimaatveranderingen</p> <p>A. hierbij betreft hij de ligging van de belangrijkste klimaatzones op aarde en de begrippen: stralingsbalans, hoge- en lage-drukgebieden en luchtcirculatie; (het gaat hier om voldoende kennis van klimaat-systemen om de invloed van klimaatveranderingen in de vorm van het verschuiven van de klimaatzones (zie 29 B) te kunnen aangeven.</p> <p>B. het kunnen noemen van verschillende opvattingen over klimaatveranderingen volstaat; hierbij betreft hij de bij 29C onder x1 en x2 genoemde factoren.</p> <p>C. het volstaat wanneer de kandidaat van de verschillende technieken kan aangeven wat ermee kan worden gesignaleerd en op welke tijdschaal het speelt (zie het schema in de bijlage).</p> <p>x 2 bij menselijke activiteiten gaat het om die activiteiten die bijdragen aan het versterkt broeikaseffect en de aantasting van de ozonlaag;</p> <p>x 3 paleogeologie vervalt: in plaats daarvan dient de C14-methode (geochronologie) te worden gehanteerd. Het actualiteits-principe (zie 27C y1) is ook hier van toepassing. (Voor een overzicht zie het schema in de bijlage.)</p>
---	--

<p>Subdomein: Ontwikkeling van het leven</p> <p>De kandidaat kan</p> <p>30 de ontwikkeling van het leven op hoofdlijnen mede verklaren vanuit de verplaatsing van continenten of continentdelen en klimaatveranderingen.</p> <p>A. aan de hand van voorbeelden (afbeeldingen of</p>	<p>Subdomein: Ontwikkeling van het leven</p> <p>30 Dit subdomein wordt niet getoetst in het centraal examen</p>
---	--

<p>handstukken) belangrijke gidsfossielen herkennen.</p> <p>B. fossielen plaatsen op de tijdschaal van de ontwikkeling van het leven;</p> <p>C. de ontwikkeling van het leven op aarde beschrijven in relatie met de continentverplaatsing en bijbehorende klimaatveranderingen. Hij betreft daarbij</p> <ul style="list-style-type: none"> x 1 het ontstaan of verbreken van verbindingen tussen aardkorstdelen (contact of isolatie); x 2 klimaatveranderingen; x 3 de rol van inslaande meteorieten. 	
--	--

Bijlage bij de explicitering van eindterm 29 C

- x 3 (gesimuleerde) onderzoekstechnieken, bijvoorbeeld uit de paleogeologie, paleoklimatologie (O16/O18), geomorfologie, palynologie, dendrochronologie en geschiedenis.

paleogeologie vervalt: in plaats daarvan dient de C14-methode (geochronologie) te worden gehanteerd. Het actualiteitsprincipe (zie 27C y1) is ook hier van toepassing. (Voor een overzicht zie het schema in de bijlage.)

Tak van wetenschap:	Object van onderzoek:	Methode van onderzoek:	Tijdsschaal:
paleoklimatologie	kalkskeletten en ijskappen	O ¹⁶ /O ¹⁸ (zuurstofisotopen)	geologisch
geomorfologie	landschapsvormen	reliëfanalyse en sedimentologie	geologisch
palynologie	stufmeelkorrels	pollenanalyse	geologische
dendrochronologie	jaarringen van (fossiele) bomen	vaststellen breedte jaarringen	prehistorisch
geschiedenis	afbeeldingen en geschriften	analyseren van afbeeldingen en geschriften	historisch
geochronologie	organisch materiaal	C ¹⁴ -methode	geologisch

Literatuurverwijzingen

Bij Domein A

Eindterm 1

De verschillende typen geografische vragen en benaderingen worden toegelicht in:

Berg, G. van den, H. Stiphout, L. Vankan. (red.): (1995) Handboek vakdidactiek aardrijkskunde (hoofdstuk 1)

Amsterdam: Meulenhoff Educatief

Eindterm 2

Geografische werkwijzen zijn beschreven en toegelicht met voorbeelden uit geografische literatuur in een interne Unilo publicatie:

Vankan, L. (1997): Zelfstandig aardrijkskunde leren. Geografische werkwijzen in het aardrijkskundeonderwijs. Nijmegen:

Unilo

Eindterm 4

Het argumentatiemodel van Toulmin wordt kort beschreven in het Handboek vakdidactiek:

Berg, G. van den, H. Stiphout, L. Vankan. (red.): (1995) Handboek vakdidactiek aardrijkskunde (p. 44) Amsterdam:

Meulenhoff Educatief

Een uitvoerige toelichting met oefeningen is te vinden in:

Terpstra, M. (1994) Redeneren en redetwisten met beleid (hoofdstuk 2). Uitgeverij Damon

Eindterm 6

Alle aspecten van de hier vermelde eindtermen worden besproken in twee duidelijke artikelen van Johan Russchen.

Hij geeft van elke kaartsoort en kaarttype voorbeelden uit de Grote Bosatlas.

Russchen, J. (1999): Een kaart moet helder zijn. Geografie Educatief, Jrg. 8 nr. 2

Russchen, J. (1999): Kaartafbeeldingsmethoden en kaartsoorten. Geografie Educatief, Jrg. 8 nr. 2

Eindterm 7

De onderzoeksstappen zijn uitvoerig verantwoord en van voorbeelden voorzien in twee publicaties:

Donkers, H. e.a. (1999): Handreiking onderzoeksvaardigheden in de gammavakken Enschede: SLO

Krogt, M. van der & Sinkeldam, R. (1998): Handleiding praktische opdrachten, tweede fase havo/vwo. Arnhem: Cito

Bij havo domein B (ET 12) en vwo Domein D (ET 17) en Domein E (ET 18)

Ruimtelijke Verkenningen, Rijksplanologische Dienst, Den Haag 1996, p. 77

Bij havo domein D

Eindterm 16

'Het milieu van de natuur', Stichting Natuur en milieu, Utrecht 2000, p. 10.

www.voetenbank.nl